

דף שבועי

בס"ד

פרשת שלח, תשפ"ו, מספר 1671

הפחד המוצדק והחטא הלא צפוי

יונה בר-מעוז

לשלוח מרגלים, שכן מקורו היה, כנראה, בפחד.² ואכן אנו יודעים שעם ישראל לא יצא מעבדות מצרים במצב גופני ונפשי שמאפשר התמודדות צבאית עם אויב, ולכן -

וְלֹא-נָחַם אֱ-לֹהִים דָּרָךְ אַרְץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרֹב הוּא כִּי אָמַר אֱ-לֹהִים פֶּן יִנָּחַם הָעַם בְּרֵאשִׁית מַלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרַיִם (שם' יג:יז).
מכאן שפחדו של העם היה טבעי ביותר.

נזכיר גם ששליחת המרגלים הייתה לאחר כשנה ורבע מיציאת מצרים. אומנם היו בתקופה הזאת ניסים גלויים כקריעת ים סוף, הירידה היום-יומית של המן ומעמד הר סיני, אך לא הובטח לעם שגם כיבוש הארץ יהיה ניסי. אדרבה, כאשר תקף עמלק את בני ישראל לפני הגיעם להר סיני, ציווה משה על יהושע: "בַּחֲר-לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הַלַּחֲם בְּעַמְלֶק" (שם' יז:ט), והמלחמה התנהלה בעיקרו של דבר כמלחמה אנושית, למרות הסיוע הניסי מידיו של משה: לפעמים גבר עמלק ולפעמים ישראל, ואף לא הייתה הכרתה מוחלטת של האויב, רק "וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת-עַמְלֶק וְאֶת-עַמּוֹ לְפִי-חָרָב" (שם:יג). ויש כמובן לשים לב, שהמלחמה הייתה בחרב ולא בניסים. היעדר ניסים בולט מאוד בסיכום שנתן משה למלחמת עמלק בספר דברים. שם הודגש מצבו הפיזי הקשה של העם, והפגיעות שלו שהתבטאה בחללים שנפלו: "אֲשֶׁר קָרַךְ בְּדַרְךְ וַיִּזְגַּב בָּךְ כָּל הַנְּחֻשָׁלִים אַחֲרָיִךְ וְאֶתְהָ עֵיף וַיִּגַּע" (כה:יח).

את ההבנה הזאת, שהמלחמה בשבעת עמי כנען אמורה הייתה להתנהל בדרך הטבע עם עזרה מה', מחזקת ההוראה בספר במדבר למנות את כל הגברים מגיל עשרים כדי להתארגן מבחינה צבאית, ככתוב: "כָּל-יֹצֵא צֶבֶא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצַבָּאתָם" (א:ג).³ מכאן ברור היה לבני ישראל, שלא תתקיים בכיבוש כנען ההבטחה "ה' ילחם לכם ואתם תחרשו" (שם' יד:יד), כפי שהיה בעבר כאשר ירדו אל ים סוף מפני הצבא המצרי כעדר מבוהל, גברים נשים וטף, וללא כל הכנה צבאית.⁴

בפרשתנו, ההוראה לשליחת מרגלים לתור את הארץ מיוחסת לה', וגם בחירתם המוקפדת, "כָּלֶם אֲנָשִׁים רְאִשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל", הייתה "על פי ה'" (במ' יג:ג). למרות זאת הייתה התוצאה של השליחות שלילית מאוד ובלתי צפויה; המרגלים אומנם פתחו בשבח הארץ: "בָּאנוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ הוּא וְזֶה-פְרִיָּהּ" (במ' יג:כז), אך מייד הוסיפו וטענו שכיבושה יהיה בעייתי:

אֶפְס כִּי-עַז הָעַם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם-יְלָדֵי הָעֵינֶק רְאִינוּ שָׁם. עַמְלֶק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בְּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל-הַיַּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן (יג:כח-כט).

בהמשך הם אמרו במפורש שהכיבוש יהיה בלתי אפשרי: "לֹא נוּכַל לְעַלּוֹת אֶל הָעַם כִּי חֶזֶק הוּא מִמֶּנּוּ" (שם:לא).

בספר דברים משה מבליט את הפחד של העם בעקבות דברי המרגלים, שגרם לאנשי דור יוצאי מצרים לסרב להיכנס לארץ, כפי שהם אמרו:

אִנּוּ אֲנַחְנוּ עֹלִים אֲחִינוּ הִמְסוּ אֶת לִבָּבָנוּ לֵאמֹר עִם גְּדֹל וְרַם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרוֹת בְּשָׁמַיִם וְגַם בְּנֵי עֲנָקִים רְאִינוּ שָׁם (א:כח).

אך הוא מבליט את דברי העידוד שנתן להם: "וְאִמַּר אֲלֵכֶם לֹא תַעֲרָצוּן וְלֹא תִירָאוּן מֵהֶם. ה' אֱ-לֹהֵיכֶם הַהֶלֶךְ לְפָנֵיכֶם הוּא יִלָּחֵם לְכֶם כָּלֶם כָּלֶם אֲשֶׁר עִשָּׂה אֲתֶכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם. וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאָף ה' אֱ-לֹהֶיךָ כְּאֲשֶׁר יִשָּׂא אִישׁ אֶת בְּנוֹ בְּכֹל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִלַּכְתֶּם עַד בְּאֲכֶם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה (שם:כט-לא).

אך דברי העידוד לא הועילו.

אין ספק, כמובן, שהתנהגות ראשי העם הצדיקה את השארת כל אותו הדור במדבר, שכן אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר? אמת זאת מדגיש משה בספר דברים, והיא עולה גם מעצם הרעיון

2 אומנם, העם מנמק את הבקשה כרצון לדעת מה היא הדרך הטובה ביותר ללכת בה לארץ: "וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּלְכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַח אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ-לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ וְיָשׁוּבוּ אֵתְנוּ דָבָר אֶת-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נָעַלְהָ בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֱלֹהֵינוּ" (דב' א:כב), אך נימוק זה אינו נובע מצורך אמיתי, כי בעברם הקרוב היה להם מנחה מעולה מאין כמוהו: "וְה' הֶלֶךְ לְפָנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהַאֲרִיר לָהֶם לְלֶכֶת יוֹמָם וְלַיְלָה" (שם' יג:כא).

3 ואז כנראה יינתנו לפיקודם של שרי העשרות המאות והאלפים שכבר נבחרו: "וַיַּבְחֵר מֹשֶׁה אֲנָשִׁי-חַיִל מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל הָעַם שְׂרֵי אֲלָפִים שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֹת" (שם' יח:כה).

4 רעיון מקורי להבדל הזה העלה ישראל אלדד: "וְאִין אַתָּה יָכוֹל לְבֹא וּלְשֹׂאוֹל: לְמָה אֵילֶךְ הַקֶּבֶ" את בני ישראל

* יונה בר-מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובבית הספר ללימודי יסוד ביהדות. היא הייתה עובדת בכירה במפעל מקראות גדולות 'הכתר', שם עסקה בהתקנת פירושי המפרשים.

** המאמר נכתב בהודיה לה' על נישואיה הקרבים של נכדתי נעה כהן לבחיר ליבה יניר זרביב. יהי ביתם מעון לשכינה, מלא יראת שמיים ואהבה.

*** מחנוכה תשפ"ו נשאנו תפילות לרפואתו השלמה והמהירה של גפן דוד בן מאיר ואסתר ביטון, שהראה עוז רוח בלתי רגיל בעת שהסתער על מחבל ארוור בחוף בונדיי, סידיני אוסטרליה, ונפצע אנושות. תפילותינו ימשיכו ללוותו עד להחלמתו השלמה בעזרת ה', ומאמר זה מוקדש גם לו.

1 ע"פ בבלי, מועד קטן כה ע"ב.

את החומרה של המעשה סיכמו חכמים באומרם:⁸

שכן מצינו, שלא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע, שנאמר "וַיִּנְסוּ אֶתִי זֶה עֲשׂוּ פְעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְקוֹלִי" (במ' יד:כב). נראה שהוצאת דיבת הארץ הייתה חמורה במיוחד, משום שהייתה עלולה להשפיע על הדור השני של יוצאי מצרים, ולא רק על הדור הנוכחי, שבאופן טבעי התקשה לעבור ממצב נפשי של עבדות למצב של בני חורין. אם דור הבנים יאמין שהארץ איננה טובה, שהרי כך אמרו עשרה אנשים נבחרים מטובי העם, הוא עלול אפילו לחטוא כקודמו ולרצות לחזור למצרים, שהוכיחה עצמה בעבר כאסם התבואות שיכול לפרנס גם את ארץ כנען. מותם המהיר של כל עשרת האנשים הנכבדים, ותליית סיבת מותם בהוצאת דיבת הארץ, שכנעה כל שומע שאכן אמרו שקר, ואילו כלב ויהושע צדקו כשטענו: "טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד" (במ' יד:ז). בוודאי ובוודאי הם צדקו גם באומרם: "אִם חָפֵץ בָּנוּ ה' וְהֵבִיא אֶתְנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְנָתַנָּה לָנוּ אֶרֶץ אֲשֶׁר הוּא זְבֹת חֶלֶב וְדָבָשׁ" (שם:ח).

כמובן שחומרת דיבת הארץ השפיעה גם על מצבו הפיזי והנפשי של אותו דור. אומנם הוא לא היה מסוגל אז לנהל מלחמות, אך ייתכן שאילו היו חוזרים כל 12 השליחים, בחירי העם שנבחרו על ידי ה', עם התלהבות מהארץ המובטחת, ומחזקים את ההבטחה הא-לוהית שנאמרה להם כמה פעמים, שהם הולכים אל "אֶרֶץ זְבֹת חֶלֶב וְדָבָשׁ" (שם' ג,ח,ז; יג,ה; לג,ו) וי' כ(כד), ולא אומרים זאת כלאחר יד, היו שומעיהם מגיבים אחרת. הם היו עשויים להסתער בהתלהבות על היעד הראשון שהיה נקרה בדרכם, והניצחון הראשון היה מחזק את רוחם ומוכיח להם שכיבוש כל הארץ אפשרי בעזרת ה'. אז ראינו, שכאשר כמה מהם חזרו בתשובה, הם אזרו כוח והשכימו להעפיל אל מקום גבוה, ונכשלו רק משום שה' לא היה איתם (במ' יד:מ-מה). אך אילו היו יוצאים ברוח מרוממת ונלהבת, הקרב המוצלח הראשון היה מעודד אותם להמשיך הלאה.

בני ישראל היו עשויים אז להיווכח שהמבנה הטופוגרפי המורכב של הארץ וריבוי הקבוצות האתניות שישבו בה, שהיו כלולים בדיבת הארץ בפי המרגלים, דווקא מקלים על הכיבוש, כפי שראינו אצל יהושע. ההתאגדויות הצבאיות נגד בני ישראל היו מצומצמות בהיקפן, ויהושע יכול היה להילחם בהדרגה נגד 31 מלכים ששלטו אז בארץ כנען, אך לא השכילו להתאחד ולעצור את הפלישה של עם ישראל, ובכך נשלם כיבוש הארץ בהצלחה רבה כהבטחת ה'.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

8 משנה ערכין ג, ה.
9 בוודאי השפיעה גם תגובתם הספונטנית של יהושע וכלב בשומעם את דברי הבלע של יתר המרגלים: "וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נּוּן וְכָלֵב בֶּן-יִפְנֵה מִן הַתְּרִים אֶת הָאָרֶץ קָרְעוּ בְגָדֵיהֶם" (במ' יד:י).

מהמלחמה שנכפתה עלינו בשמחת תורה התשפ"ד למדנו עד כמה הכרחית הכנה צבאית לפני מלחמה. גדודי המילואים של חיל הרגלים שגויסו לכניסה לעזה עברו בחלקם כמה שבועות של אימונים,⁵ אף ששום דבר מן האימונים לא היה זר להם, שהרי בעבר הלא-רחוק היו חיילים קרביים. לעומת זאת בני ישראל ישבו סביבות הר סיני מראשית חודש סיון בשנה הראשונה לצאתם ממצרים (שם' יט:א-ב) עד עשרים לחודש איר בשנה שאחריה (במ' י:יא-יב) בלי כל פעילות גופנית. הדבר היחיד שנדרש מהם באותו זמן היה ללקט מדי בוקר את המן שירד משמיים סביבות המחנה.

אפילו את התרגול הגופני שעשו בני ישראל בלי רצונם בשנת הארבעים, לפני המלחמה נגד סיחון ועוג, לא עשו בשנה השנייה. שכן, בשנת הארבעים הם סבבו ברגליהם את הדרך במערב הירדן, מן הקצה הדרומי של ים המלח עד עציון גבר (אילת), ומשם הצפינו לנחל ארנון גבול האמורי במזרח הירדן. בסך הכול היה זה מסע ארוך ומייגע אך גם מחשל (במ' כא:ד-יג). ואילו בשנה השנייה, לפני שנשלחו המרגלים, היה המהלך מהר סיני לקדש ברנע 11 יום בלבד, לפי עדות משה (דב' א:ב). ואכן, לא במקרה, עם תחילת המסע מהר סיני לקדש ברנע החלו מייד תלונות לא מבוררות, שנבעו כנראה ממאמץ ההליכה שאליו לא הורגלו:

וַיְהִי הָעַם כַּמְתְּאָנְנִים רַע בְּאָזְנֵי ה' וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקֶצֶה הַמַּחֲנֶה. וַיִּצְעַק הָעַם אֶל-מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ. וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא תְּבַעְרָה כִּי בַעְרָה בָּם אֵשׁ ה' (במ' יא:א-ג).

בנוסף, כאשר חזרו המרגלים והבליטו את חוזק העם שיש להילחם בו: "עַז הָעַם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצִרּוֹת גְּדֹלַת מְאֹד וְגַם יַלְדֵי הָעֵינֶק רְאִינוּ שָׁם" (במ' יג:כח), הם תיארו גם שהארץ מורכבת מאד מבחינה אנתוגרפית וטופוגרפית, ומכאן שהיא תהיה קשה לכיבוש כי הדבר מצריך סוגי לחימה שונים: "עַמְלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בְּהַר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן" (יג:כח-ט).⁷ לא יפלא, אפוא, שמשה מסכם את תחושות העם: "אֲחִינוּ הִמְסוּ אֶת לִבְבָנוּ" (דב' א:כח). ונשאל את עצמנו, האם לא היינו גם אנו חשים כך?

אלא שחטא הפחדת העם לא היה החטא העיקרי של המרגלים הנבחרים שהוצג בפרשתנו, אלא חטא אחר, מפתיע, והוא הוצאת דיבת הארץ, כפי שנאמר עליהם פעמים מספר לאחר הדיווח הראשוני שלהם:

וַיּוֹצִיאוּ דִבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרָנוּ בָּהּ לְתוֹר אֹתָהּ אֶרֶץ אֹכֵלַת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא וְכָל הָעַם אֲשֶׁר רְאִינוּ בְּתוֹכָהּ אֲנָשִׁי מְדוּת (במ' יג:לב).

במאיסת הארץ מסוכמות גם תמצית פועלם של אותם נבחרים וסיבת עונשם המיידית:

וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת הָאָרֶץ וַיֵּשְׁבוּ וַיְלִינוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה לְהוֹצִיא דְבַר עַל-הָאָרֶץ. וַיִּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה בְּמַגְפָּה לְפָנֵי ה' (במ' יד:לו-לז).

מיהושע ועד דוד להילחם ולתת קורבנות בשדות הקרב, למה לא הוריד הקב"ה מכות על יושבי כנען כאשר הוריד על מצרים. כי אין טעם למלחמות ישראל בארצות נכר, בגלויות, שם רק מן השמים יעזרו. אך על ארץ מולדת חייב עם להילחם במו ידיו ובדמו" הגיונות חג, תל אביב תשמ"א, ע' 44.

5 תודה לנכדי שחר כהן שנלחם רבות במילואים בעזה; הוא עבר את ההכנה למלחמה והעמידני על נחיצותה.
6 ראו רמב"ן שהבהיר את התלונות וסיבתן.
7 את הקשיים במצב כזה למדנו ממלחמות מאוחרות שהתנהלו בארץ נגד עם ישראל: "וְעַבְדֵי מֶלֶךְ אֲרָם אָמְרוּ אֵלָיו אֱלֹהֵי הָרִים אֱלֹהֵיהֶם עַל פֶּן חֲזָקוֹ מִמֶּנּוּ, וְאוּלַּם נִלְחַם אַתֶּם בְּמִישׁוֹר אִם לֹא נִחַזְק מֵהֶם" (מל"א כ:כג).

דף שבועי